

PIRLS 2021

Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv

PIRLS undersöker elevers läsförmåga och deras attityder till läsning. Studien

- beskriver och jämför elevers prestationer i läsförmåga
- redovisar och jämför elevers erfarenheter av och inställning till läsning
- följer utvecklingen av elevers läsförmåga, erfarenhet av och inställning till läsning över tid
- undersöker skillnader i prestationer utifrån elevers bakgrund, lärarens undervisning och skolans organisation
- jämför skillnader mellan olika länders organisation av läsundervisningen för att kunna diskutera möjliga förbättringar.

Slutsatser och diskussion PIRLS 2021

I PIRLS 2021 ser vi ett **försämrat resultat i elevers läsförståelse**, både i Sverige och i de flesta andra deltagande länder. Sverige har tappat i resultat men ligger i jämförelse med andra länder kvar på ungefär samma plats i rangordningen som 2016, och fortfarande över genomsnittet i EU/OECD. I Sverige ser vi att de högpresterande eleverna ligger kvar på samma nivå som 2016 medan **framför allt de lågpresterande eleverna tappar i resultat**. Det här innebär att **skillnaderna i resultat mellan hög- och lågpresterande elever har ökat**.

Pandemins påverkan på resultaten är svår att mäta

Sverige genomförde inte någon generell nedstängning av undervisningen i årskurs 4, men en hög frånvaro hos både elever och skolpersonal påverkade ändå undervisningen. Skolverket har i sina uppföljningar av pandemins konsekvenser för skolväsendet sett att undervisningen i skolan har påverkats. **Framför allt påverkades elever som redan innan pandemin hade sämre förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen, till exempel elever med tidigare hög frånvaro, behov av stöd eller elever med annat modersmål än svenska.**

Resultat är i hög grad kopplade till elevers bakgrund

Tidigare studier visar att **faktorer kopplade till elevens bakgrund påverkar skolresultat**. I PIRLS, liksom i andra internationella kunskapsstudier, undersöker vi hur ett antal centrala bakgrundsfaktorer samvarierar med resultaten. De faktorerna är kön, grad av hemresurser (ett mått på socioekonomisk bakgrund) samt migrationsbakgrund.

Resultatbilden mellan flickor och pojkar följer tidigare mönster. Vi ser att pojkar fortfarande presterar sämre än flickor i de flesta länder. **I Sverige presterar både flickor och pojkar sämre än 2016. Skillnaden i resultat mellan flickor och pojkar har däremot inte ökat över tid.**

Vi vet sedan tidigare att det finns **ett starkt samband mellan en elevs hemresurser och resultat**. Så är fallet även i PIRLS 2021. Det är dessutom så att **skillnaderna i resultat mellan elever med högre och lägre grad av hemresurser har ökat sedan 2016, och är nu högre än i övriga nordiska länder.**

Det generella mönstret är att **elever med lägre grad av hemresurser har försämrat sina resultat, medan resultaten för elever med högre grad av hemresurser ligger kvar på samma nivå som 2016**. Det är ett mönster där Sverige skiljer ut sig jämfört med våra nordiska grannar, och genomsnittet i EU/OECD. I flertalet av dessa länder har en resultatnedgång skett även hos elever med hög grad av hemresurser. Vad som ligger bakom mönstret i Sverige är svårt att förklara utifrån den här rapporten.

Elevens egen grad av hemresurser är fortsatt den faktor som samvarierar starkast med resultaten, men jämfört med 2016 ser vi inte att betydelsen av grad av hemresurser har ökat när vi tar hänsyn till övriga bakgrundsfaktorer.

Talat språk i hemmet (samt migrationsbakgrund)

I tidigare PIRLS-studier har vi kunnat **mäta elevens migrationsbakgrund**. I PIRLS 2021 kan vi inte det på grund av att frågorna om elevens migrationsbakgrund saknas i elevenkäten. Utifrån registerdata för elever i årskurs 4 i hela riket vet vi däremot att **andelen elever med utländsk bakgrund har ökat** mellan 2016 och 2021. Därmed är det högst troligt att andelen även ökat bland de elever som deltog i PIRLS 2021.

I PIRLS 2021 använder vi variabeln **talat språk i hemmet** som ger oss viss information om en elevs migrationsbakgrund. Vi ser **en betydande ökning av andelen elever som inte alltid talar svenska i hemmet**. Även i Norge och Danmark, och i övriga deltagande länder från EU/OECD, har andelen som inte alltid talar testspråket i hemmet ökat, men inte lika kraftigt som i Sverige. **Den här förändringen speglar sannolikt åtminstone delvis en demografisk förändring med avseende på migrationsbakgrund i elevgruppen som deltar i PIRLS 2021.**

I PIRLS 2021 ser vi att resultaten för de elever som inte alltid talar svenska hemma har försämrats, medan de elever som alltid talar svenska i hemmet presterar på samma nivå som 2016.

På samma sätt som för hemresurser är det ett mönster som inte återspeglas lika starkt i övriga nordiska länder eller för genomsnittet i EU/OECD. I de här länderna har även elever som talar testspråket i hemmet i genomsnitt försämrat sina resultat.

Sverige särskiljer sig därmed genom att resultatförsämringen i PIRLS 2021 kan relateras till både en ökning av andelen elever som inte alltid talar svenska i hemmet och att denna grupp elever presterar sämre.

Andra undersökningar pekar också på att **pandemin har påverkat elevgrupper olika, där elever med annat modersmål än svenska är en elevgrupp som påverkades särskilt**. Troligtvis bidrar såväl **pandemin som förändringar i elevgruppen med avseende på migrationsbakgrund till den svenska resultatförsämringen** även om vi inte kan fastställa i vilken grad.

Skolors elevsammansättning spelar större roll för resultaten

I PIRLS 2021 ser vi också att **resultatskillnaderna i läsförståelse mellan skolor med olika elevsammansättning, i betydelsen en skolas genomsnittliga grad av hög- eller lågpresterande elever, har ökat sedan 2016**.

De här resultatskillnaderna är nu dessutom större i Sverige än i övriga nordiska länder och större än genomsnittet i EU/OECD. I PIRLS 2016 låg dessa resultatskillnader för Sverige på samma nivå som övriga nordiska länder och på en lägre nivå än genomsnittet i EU/OECD. **Även när vi jämför skolor utifrån genomsnittligt resultat, oavsett elevsammansättning, har skillnaderna ökat sedan 2016 och är nu större än i samtliga övriga nordiska länder.**

Vi har redan konstaterat att **det är de lågpresterande eleverna och elever med lägre grad av hemresurser som försämrat sina resultat**. När vi analyserar skillnader i resultat på skolnivå ser vi också att det är **de skolor vars elever har lägre grad av hemresurser som presterar sämre, medan de skolor vars elever har högre grad av hemresurser presterar på samma nivå som 2016**.

Analyserna indikerar att **betydelsen av vilken skola en elev går i har ökat, efter att vi tagit hänsyn till elevens egen socioekonomiska bakgrund**. Det betyder att oavsett om eleverna själva kommer från hem med låg eller hög grad av hemresurser presterar de bättre resultat i läsförståelse om de går i skolor där många elever har hög grad av hemresurser och sämre resultat i skolor där många elever har en lägre grad av hemresurser. Den här effekten har ökat mellan 2016 och 2021.

Effekten av skolans elevsammansättning kan bero på flera olika bakomliggande faktorer som gör att skolorna skiljer sig åt och som samvarierar med skolornas elevsammansättning, till exempel **undervisningskvalitet, klassrumsklimat och kamrateffekter**. Det kan även bero på att **eleverna är sorterade efter ytterligare faktorer** som vi inte har kunnat ta hänsyn till i vår analys. Huruvida dessa faktorer förändrats över tid och därmed förklarar den ökade effekten av skolans elevsammansättning kan vi inte svara på utifrån våra analyser.

En annan möjlig förklaring skulle kunna vara **att pandemin har drabbat skolor med olika elevsammansättning olika hårt, kanske som en följd av att pandemin slog hårdare mot de bostadsområden som är upptagningsområden till skolor med en lägre grad av hemresurser**. Utifrån resultaten i PIRLS kan vi dock inte påvisa ett sådant samband.

Om de ökade skillnaderna i resultat mellan olika skolor har bidragit till den sammantagna resultatnedgången för Sverige kan vi inte heller svara på **men den pekar på ett potentiellt likvärdighetsproblem, dvs att elevers möjligheter att uppnå en god läsförståelse i högre grad beror på vilken skola de går på**.

En skola som i många avseenden fungerar väl är viktig för elevernas kunskapsprogression. Tidigare studier har riktat uppmärksamheten mot elevers lärmiljö, särskilt hur viktigt det är med **skickliga och engagerade lärare som når fram till varje enskild elev**. Från enkäterna i PIRLS ser vi att många svenska elever möter en läsundervisning och en skola där det finns **goda möjligheter till lärande och en bra arbetsmiljö**.

Men vi ser också att det finns utmaningar och att utmaningarna i undervisningen upplevs vara större i skolor där eleverna har en lägre grad av hemresurser. Det är utmaningar som att elever i högre utsträckning saknar nödvändiga kunskaper, är mer frånvarande och att störande elever hindrar undervisningen. Samtidigt ser vi att lärares erfarenhet är lägre i de här skolorna. Dessutom ger elever, lärare och rektorer i PIRLS 2021 en mindre positiv bild av klimatet i skolan än 2016 och att problemen är särskilt stora i skolor där elever har lägre grad av hemresurser.

Elevers läsning ökar men intresset sjunker

PIRLS 2021 visar att svenska elever läser mer än 2016, särskilt pojkar och elever som inte alltid talar svenska hemma. I PIRLS 2016 såg vi tydliga skillnader i resultat mellan elever som läser oftare och de som läser mera sällan men i PIRLS 2021 finns ingen skillnad och vi ser inte att den ökade läsningen har påverkat resultatbilden. **Förklaringen till att sambandet försvunnit är att det är gruppen elever som inte alltid talar svenska i hemmet som läser mer och det är den elevgruppen som både blivit större samt försämrat sina resultat**.

Inställningen till läsning bland svenska elever har förändrats i negativ riktning sedan 2016. Men inte heller här kan vi se att det påverkat resultaten. I Sverige samvarierar inte inställningen till läsning med resultaten lika mycket som den gör i andra länder. Här skulle vi behöva göra fördjupade analyser för att bättre förstå resultatbilden.

Det finns även ett **samband mellan elevers självförtroende i läsning och deras resultat**. Här ser vi att svenska elevers självförtroende i läsning har sjunkit sedan 2016. Men det är fortfarande gott och har sannolikt inte påverkat resultatet i någon större mån.

Både positivt och negativt i förutsättningar för läsundervisningen

- Det är positivt att både lärare och rektorer har **en hög och relevant utbildning**. Erfarenhet av sitt yrke har sjunkit något hos både rektorer och lärare sedan 2016, vilket kan ha samband med pensionsavgångar. Men det är inte tydligt att det påverkar resultatbildan.
- Det är också positivt att en majoritet av de svenska eleverna har **lärare som trivs med sitt yrke** enligt enkätundersökningen i PIRLS.
- När det gäller **svenska lärares kompetensutveckling innehåller den i högre grad läsning av barn- och ungdomslitteratur 2021 jämfört med 2016**. Svenska lärares egen nöjesläsning har också ökat 2021 jämfört med 2016.
- När det gäller undervisningen i läsning så ökar fortsatt lärares **arbete med olika lässtrategier för att utveckla elevers läsförståelse**.
- Andelen elever vars lärare uppger att **undervisningen begränsas av att eleverna saknar nödvändiga kunskaper har dock ökat sedan 2016**. Det har även andelen elever vars lärare bedömer att **elever i behov av extra stöd vid läsning begränsar undervisningen**.
- Det framstår som att **lärarna som undervisar eleverna i årskurs 4 ställs inför större utmaningar, men utmaningarna är inte jämnt fördelade på landets skolor. Vi ser ett tydligt mönster att det är i skolor med en elevsammansättning där eleverna har en lägre genomsnittlig grad av hemresurser som utmaningarna åtminstone upplevs som störst. Det är också på dessa skolor som utmaningarna ökat som mest sedan 2016**. Vi kan inte påvisa ett kausalt samband men vi kan konstatera att det är i dessa skolor som resultaten också gått ned.

Sammantaget visar rapporten att **svenska elever i årskurs 4 har försämrat sina resultat sedan 2016**. En del av den här nedgången kan troligtvis förklaras av att det svenska skolsystemet ställts inför större utmaningar, som till exempel **påverkan från en pandemi**, men även som en följd av **demografiska förändringar med avseende på migrationsbakgrund**.

Den grupp elever som alltid talar svenska i hemmet har däremot inte försämrat sina resultat sedan 2016. Faktum är att i inget annat EU/OECD-land presterar elever som alltid talar testspråket i hemmet bättre än svenska elever.

Samtidigt visar rapporten att de resultatförsämringar som skett **inte fördelats jämnt över hela elevpopulationen**. Det är framför allt elever som tillhör **de mest lågpresterande, som har lägst grad av hemresurser, som inte alltid talar svenska i hemmet och som dessutom går på skolor där elevsammansättningen med avseende på hemresurser är låg, som genomgående försämrat sina resultat i genomsnitt**. Detta samtidigt som elever på den motsatta sidan av spektrumet inte har försämrat sina resultat.

Konsekvensen av det här är större skillnader i resultat mellan elever och mellan skolor samtidigt som nedgången i resultat, enligt PIRLS 2021, i större utsträckning **drabbar skolor som redan har stora utmaningar**.